Eduskunta
Perustuslakivaliokunta
PeV@eduskunta.fi

Viite: Perustuslakivaliokunnan kirjallinen kuuleminen 3.3.2021

Asia: HE 241/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

Saamelaiskäräjien lausunnon sisältö

1. Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien todentuminen uudistusta koskevassa lainsäädännössä

2. Saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallintoaseman suhde hyvinvointialueen itsehallintoon

2. Saamen kielen lautakunta; Kielivähemmistön kuuluvien asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamistoimielin

3. Erityinen järjestämisvastuu saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille

4. Alkuperäiskansan kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudessa

5. Erillisen rahoitusmekanismin luominen saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluille

6. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittäminen ja tiedontuotanto

Liite 1 Suomen ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä saamat suositukset koskien saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluita

Saamelaiskulttuurikeskus Sajos
FIN-99870 Inari
www.samediggi.fi

Tel. +358 (0)10 839 3100
etunimi.sukunimi@samediggi.fi

1. Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien todentuminen uudistusta koskevassa lainsäädännössä

Saamelaiskäräjien esitys
Saamelaisten oikeuksien perusta on perustuslakiin kirjattu asema alkuperäiskansana. Tästä johtuen saamelaisten oikeuksia on tarkasteltava ennen kaikkea alkuperäiskansaoikeuksina, ei pelkästään vähemmistöoikeuksina[1].

Perustettavat rakenteet luovat ne lähtökohdat, kuinka lainsäädännössä turvattuja saamelaisten oikeuksia sovelletaan hyvinvointialueen päätöksenteossa. Hallituksen esitys kaipaa näiltä osin merkittäviä täydennyksiä, joita ilman lakiesitykset loukkaavat saamelaisten oikeutta perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaiseen oikeuteen *kielensä ja kulttuurinsa* ylläpitämiseen alkuperäiskansana. Säännös turvaa saamelaisten aseman alkuperäiskansana siihen liittyvine kansainvälisistä sopimuksista ilmenevine oikeuksineen[2].

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan uudistuksen toimeenpano toteutuisi hyvinvointialueilla ja uudistuksen tavoitteiden saavuttaminen olisi suurelta osin hyvinvointialueiden vastuulla. Perustuslain 17.3 §:ssä turvattujen oikeuksien toteutumisen lähtökohtana kuitenkin on, että saamen kieli ja saamelaiskulttuuri ovat riittävän täsmällisesti ja kattavasti suojattu aineellisessa lainsäädännössä. Säännös ei rajoitu pelkästään vähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuu laajemmin turvaamaan vähemmistöjen eri kulttuurimuotoja. Saamelaisille alkuperäiskansana turvattu perusoikeus harjoittaa ja ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan sisältää itsessään ajatuksen siitä, että saamelaiset saavat itse määrätä näistä asioista ja ohjata niiden tulevaa kehitystä. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen, käyttäminen ja kehittäminen ovat saamelaisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, joiden puuttuminen johtaa saamelaisten kohdalla eriarvoisuuteen yhteiskunnassa.

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 27 artiklan mukaan niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. Artikla turvaa saamelaisten oikeuden nauttia yhdessä ryhmänsä kanssa omasta kulttuuristaan. YK:n ihmisoikeuskomitean vuonna 1994 antaman yleiskommentin nro 23 (50) mukaan sopimuksen artikla 27 edellyttää sanamuodostaan huolimatta myös positiivisia erityistoimia vähemmistöön kuuluvien kulttuurioikeuksin suojelemiseksi. Kulttuurin suojeleminen edellyttää myös, että vähemmistöyhteisöjen edustajat saavat tehokkaasti osallistua heihin vaikuttavaan päätöksentekoon.

Aiemman kuntarakenneuudistuksen yhteydessä perustuslakivaliokunta on ottanut saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallintoaseman ja kunnallisen itsehallinnon suhteeseen kantaa, todeten, etteivät kuntajaon mahdolliset muutokset saa heikentää saamelaisille nykyisen lainsäädännön mukaan kuuluvia kielellisiä tai kulttuurisia oikeuksia taikka kulttuuri-itsehallinnon edellytyksiä (PeVL 37/2006 vp -HE 155/2006 vp). Saamelaiskäräjien mukaan uudistuksen yhteydessä tulee saamelaisten perustuslaillisten oikeuksien tosiasialliseksi toteutumiseksi toimeenpanna myös positiivisia erityistoimia.

---

[1] Heinämäki ym. 2017. Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2017.
[2] HE 309/1993 vp, s. 65, HE 248/1994 vp.

2. Saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallintoaseman suhde hyvinvointialueen itsehallintoon

Perustuslain 121 §:n 4 momentin perustelujen mukaan saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon sisällönmäärää perustuslain 17 §:n 3 momentin säännös saamelaisten oikeudesta ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaiskäräjien asema koskien saamen kieltä ja kulttuuria tulisi asianmukaisesti ottaa huomioon jo sote-uudistuksen säännöksissä[3]. Saamelaisten alkuperäiskansa-aseman turvaamiseksi tulee lainsäädännöllä luoda täydentävä päätöksentekorakenne, jolla julkinen valta varmistaa saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaisesti ja saamelaisten edustuselimen aseman tässä päätöksentekorakenteessa.

Hyvinvointialueen itsehallinto ja jo olemassa oleva saamelaisten kulttuuri-itsehallinto limittyvät osin päällekkäin niin alueellisesti kuin sisällöltäänkin. Molempien itsehallintojen perusteista[4] säädetään perustuslain 121 § 4 momentissa: *"Itsehallinnosta kuntia suuremmilla hallintoalueilla säädetään lailla. Saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään."* Perustuslain säännöksellä pyritään siihen, että lainsäädännössä määrättäisiin saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa toimielimet, toimivaltarajat ja tehtävät saamelaishallinnolle, kunnalliselle itsehallinnolle ja valtion hallinnolle.

Näiden kahden itsehallinnon välinen tehtävienjako ja toimivaltasuhteiden yhdyspinnat saamen kielen ja kulttuurin osalta tulee kirjat lainsäädäntöön siten, että turvataan saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon kehittäminen tavalla, jota sillä alun alkujaan säädettäessä on tarkoitettu ilmaisulla "kehitettävä kuntien itsehallinnon suuntaisesti ja sen rinnalle".

Lisäksi nykyisten hyvien käytäntöjen jatkuvuus ja kehittyminen on turvattava lainsäädännöllä. Hyvinvointialueen palvelustrategia ja yksityiskohtaisemmat käyttösuunnitelmat rahoituksesta tulee laatia yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa kuten nykyisin saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja Saamelaiskäräjät laativat käyttösuunnitelman saamenkielisiin ja kulttuurinmukaisiin palveluihin kohdennetusta valtionavustuksesta. Myös Lapin sairaanhoitopiiri käy neuvottelut järjestämissuunnitelmasta Saamelaiskäräjien kanssa. Näiden käytäntöjen kautta laajennetaan myös tietopohjaa saamelaisten palvelutarpeesta.

Saamelaiskäräjien esitys <u>lain hyvinvointialueesta uudeksi sisällöksi</u>:

> **14 § Hyvinvointialueen ja kuntien neuvottelu**
> Lapin hyvinvointialueen on Saamelaiskäräjien kanssa neuvoteltava valtuustokausittain tehtäviensä hoitamiseen liittyvästä yhteistyöstä, tavoitteista ja työnjaosta.

---

[3] Perustuslain 17.3 §:ssä turvattujen oikeuksien toteutumisen lähtökohtana on, että saamen kieli ja saamelaiskulttuuri ovat riittävän täsmällisesti ja kattavasti suojattu aineellisessa lainsäädännössä. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen, käyttäminen ja kehittäminen ovat saamelaisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, joiden puuttuminen johtaa saamelaisten kohdalla eriarvoisuuteen yhteiskunnassa. Ihmisten yhdenvertaisuuden toteutuminen on ihmisoikeuksien keskeisiä periaatteita.

[4] Saamelaisia koskevien perustuslain säännösten tarkoituksena oli luoda perusoikeudellinen ja perustuslain tasoinen suoja saamelaisten alkuperäiskansan kulttuurimuodolle, heidän käyttämälleen saamen kielelle ja saamelaisten kulttuuri-itsehallinnolle sekä siten antaa suuntaviivat tulevan lainsäädännön kehittämiselle edellä mainittuja asioita koskien. Eräänä perustuslain uudistuksen tarkoituksena oli saamelaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen heitä koskevissa asioissa, kuten hallituksen esityksessä (HE 248/1994) todetaan.

4. luku Aluevaltuusto[5]
Lapin hyvinvointialueen valtuustoon ja hallitukseen varattaisiin kiintiöön perustuvat edustuspaikat saamelaisille edustajille, joiden valinta tapahtuisi Saamelaiskäräjien toimesta.

142 § Oikaisuvaatimus- ja valitusoikeus
Saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon alaisuuteen kuuluvasta päätöksestä oikaisuvaatimuksen ja aluevalituksen saa tehdä myös Saamelaiskäräjät.

Saamelaiskäräjien esitys lain sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä uudeksi sisällöksi:

6 § Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kunnassa
Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvan kunnan on laadittava saamelaisia koskeva hyvinvointikertomus ja -suunnitelma yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.

7 § Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen hyvinvointialueella
Lapin hyvinvointialueen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma laaditaan yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.
Lapin hyvinvointialueen on tehtävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa.

11 § Palvelustrategia
Lapin hyvinvointialueen palvelustrategia laaditaan yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.

22 § Valtakunnalliset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi
Valtakunnallisia tavoitteita laadittaessa on neuvoteltava saamelaisten terveyteen, hyvinvointiin ja palveluihin liittyen Saamelaiskäräjien kanssa. Päätöksenteko saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden suhteen tulee tapahtua yhteisymmärryksessä Saamelaiskäräjien kanssa tai Saamelaiskäräjien suostumuksella.

Rahoituksesta päättäminen

Rahoituksen käytöstä päätettäessä on turvattava saamelaisten perustuslaillinen oikeus kieleen ja kulttuuriin. Koska hyvinvointialue tulisi olemaan merkittävä julkisoikeudellinen yhteisö, joka osaltaan toimeenpanee saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveyspalveluissa, tulee saamelaisten oikeudet riittävän täsmällisesti suojata aineellisessa lainsäädännössä.

Saamelaiskäräjien esitys lain hyvinvointialueen rahoituksesta uudeksi sisällöksi:

4 § Hyvinvointialueen päätösvalta rahoituksen käytössä

---

[5] HE 248/1995 osa 3. Esimerkiksi Uuden Seelannin maorien edustukselle maan parlamentissa vastaavan kiintiöjärjestelmän kautta, on päädytty sen vuoksi, että *kyseisellä vähemmistöllä ei sen pienuuden vuoksi ole muuten mahdollisuutta saada lainkaan tai ainakaan riittävästi edustajia valtiopäiville. Myös Euroopassa vastaavan tyyppinen järjestely on käytössä muun muassa Saksassa, joka takaa tanskankieliselle vähemmistölle valtiopäiväedustuksen.*

Lapin hyvinvointialueella saamelaisväestön osuuden perusteella maksettavaan lisäosaan sisällytetään velvoite saamenkielisten palvelujen järjestämiseen ja tätä tarkoitusta varten myönnettävän määrärahan käyttötarkoitus sidotaan saamenkielisten palveluiden järjestämiseen ja tuottamiseen. Päätöksenteko saamenkielisten palvelujen kohdentamisen suhteen tulee tapahtua yhteisymmärryksessä Saamelaiskäräjien kanssa tai Saamelaiskäräjien suostumuksella. Yhteisymmärryksen saavuttamiseksi tai suostumuksen saamiseksi Saamelaiskäräjiltä Lapin hyvinvointialueen tulee neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa.

§ Lisätään säännös: Saamelaiskäräjät määritellään valtionapuviranomaiseksi mom. 33.60.36 koskevassa asiassa
Saamenkielisten sosiaali- terveyspalvelujen saatavuus saamelaisten kotiseutualueella perustuu pääasiassa valtion talousarviossa vuodesta 2002 lähtien myönnetyn valtionavustuksen[6] olemassaoloon.
Valtionavustus on osa perustuslakia toteuttavaa saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa ja kulttuuri-itsehallinnon konkreettisin ulottuvuus sosiaali- ja terveyspalveluissa. Määrärahaa ja sen käyttöä koskevaan tulkintaan vaikuttaa saamelaiskäräjälain (974/1995) 8 §, jonka mukaan Saamelaiskäräjät päättää saamelaisten yhteiseen käyttöön osoitettujen varojen jaosta. Valtionavustuslain 4 §:n 1 momentin perustelujen mukaan valtionapuviranomaisen toimivallan lähtökohtana on se, että "valtionavustuksen myöntämiseen ja käytön valvontaan liittyvät asiat hoitaa se viranomainen, jonka toimialaan ja tehtäviin kyseinen valtionavustus luonteensa ja tarkoituksensa mukaan kuuluu."

Saamelaiskäräjien esitys <u>lain pelastustoimesta uudeksi sisällöksi</u>:

9 § Pelastustoimen neuvottelukunta
Neuvottelukunnassa varataan edustus Saamelaiskäräjille.

2. Saamen kielen lautakunta; Kielivähemmistön kuuluvien asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamistoimielin

Saamelaiskäräjät pitää saamen kielen lautakunnan perustamista sinänsä kannatettavana ja esittää, että toimivaltaa lautakunnan nimeämisestä on arvioitava uudelleen. Samalla Saamelaiskäräjät muistuttaa, etteivät Saamelaiskäräjälain 6 §:n mukaan Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia tehtäviinsä kuuluvissa asioissa kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon toteutuminen saamelaisten sosiaalisia ja terveyttä koskevissa kysymyksissä olisi riittävän täsmällisesti kirjattava Saamelaiskäräjien aiemmin tässä lausunnossa esittämällä tavalla.

Esitetty saamen kielen lautakunnan toimivalta sisältää saamelaisten kannalta merkittäviä tehtäväkokonaisuuksia, joiden kohdalla saamen kielen lautakunnan toimivalta tulisi olemaan osittain päällekkäinen Saamelaiskäräjien perustuslailla turvatun kulttuuri-itsehallinnon ylläpitämiseen

[6] Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi mom. 33.60.36, STM hallinnonala. Talousarvion mukaan määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi Saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi.

liittyvien tehtävien kanssa. Saamen kielen lautakunnan tehtäväksi esitetään mm. selvittää, arvioida ja määritellä vähemmistökielellä tarjottavien palvelujen tarvetta sekä seurata näiden palvelujen laatua. Lisäksi tehtäväksi esitetään mm. tehdä aluehallitukselle ehdotuksia toimenpiteiksi kielivähemmistön palvelujen ja palveluketjujen kehittämiseksi.

Lakisääteinen toimivalta saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden tarpeesta, laadusta ja palvelujen kehittämisestä on, kuten tähänkin asti, Saamelaiskäräjillä. Saamelaiskäräjälain 5 §:n mukaan Saamelaiskäräjien yleiseen toimivaltaan kuuluu hoitaa tehtävät, jotka koskevat saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Tämän tulisi todentua myös Saamelaiskäräjien saamen kielen lautakuntaa koskevassa nimeämistoimivallassa Saamelaiskäräjien esittämällä tavalla.

Koska sosiaali- ja terveysviranomaisten tietopohja saamelaisten hyvinvoinnin ja terveydentilasta on vakavasti puutteellista, eikä systemaattista ja ajantasaista tietoa saamelaisten palvelutarpeesta[7] ole, on tarkoituksenmukaista, että Saamelaiskäräjillä on laissa määritelty vahva nimeämisoikeus, jotta saamelaisen yhteiskunnan asiantuntijuus saamenkielisen väestön palvelujen tarpeen, saatavuuden ja laadun osalta varmistetaan toimielimen toiminnassa. Lisäksi Saamelaiskäräjät näkee tärkeäksi, että lautakuntaan nimettävät jäsenet ovat saamenkielisiä ja sen, että saamen kielen lautakunnassa on nimettynä henkilöitä kustakin Suomen saamelaisten saamen kielen kieliryhmästä.

Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu on lausunut[8], että Saamelaiskäräjien roolia lautakunnan jäsenten nimeämisessä on vahvistettava. Valtuutettu katsoo, että enemmistö jäsenistä tulisi nimetä Saamelaiskäräjien nimeämistä ehdokkaista, jotta saamelaisten itsemääräämisoikeus toteutuisi riittävällä tavalla.

Saamelaiskäräjien esitys <u>lain hyvinvointialueesta uudeksi sisällöksi</u>:

> **33 § Kansalliskielilautakunta ja saamen kielen lautakunta**
> Vähintään puolet lautakunnan jäsenistä on nimettävä Saamelaiskäräjien esittämistä henkilöistä. Vähintään yksi jäsen on nimettävä Kolttien kyläkokouksen esittämistä henkilöistä.

3. Erityinen järjestämisvastuu saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille

Suomen valtiolla on erityinen velvollisuus saamelaisten oikeuksien toteuttamisessa ja suojelemisessa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Suomi on saanut useita suosituksia ihmisoikeuksien toimeenpanoa valvovilta elimiltä parantaa saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta (liite 1).

Sote-palveluiden järjestämisvastuu saamen kielellä tulee pitkän aikavälin tavoitteena säätää Lapin hyvinvointialueen vastuulle kokonaisuudessaan, mutta ottaen huomioon mm. saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen liittyvät haasteet, tulee meneillään olevan uudistuksen yhteydessä joka

---

[7] Esityksen mukaan hyvinvointialueilla olisi vastuu huolehtia asianmukaisesta palvelujen saatavuudesta ja saavutettavuudesta. Palvelut tulisi toteuttaa yhdenvertaisesti, yhteen sovitettuina palvelukokonaisuuksina sekä hyvinvointialueen väestön tarpeet huomioon ottaen lähellä asiakkaita. Esityksen mukaan hyvinvointialueella olisi huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa.

[8] Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto sote-uudistuksessa 6.10.2020, VVTDno-2020-531.

tapauksessa ryhtyä konkreettisiin toimiin ja rakenteellisiin uudistuksiin, jotka parantavat saamenkielisen väestön asemaa oman kielen ja kulttuurinmukaisten sote-palveluiden saatavuuden suhteen ja muuttavat tilannetta siten, että edellä mainittu pitkän aikavälin tavoite lähenisi. Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan oikeansuuntainen ratkaisu meneillään olevan uudistuksen yhteydessä ja ensi vaiheessa olisi se, että Lapin hyvinvointialueen vastuulle säädettäisiin saamelaisten kotiseutualueella tuotettavien saamenkielisten sote-palveluiden järjestämisvastuu. Saamelaisten kotiseutualueelle sijoittuu käytännössä perusterveydenhuollon alaan kuuluvia sote-palveluita, joiden tuottaminen olisi nykyisellääkin mahdollista saamenkielisinä, mikäli asiaan panostettaisiin riittävästi.

Saamelaisten kotiseutualueella viranomaisella on saamen kielilain mukainen erityinen velvollisuus huolehtia julkisten palveluiden saatavuudesta saamen kielellä[9]. Tämä voidaan katsoa merkitsevän sillä tavoin korostunutta järjestämisvelvollisuutta, että vastuullisen viranomaisen on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin aktiivisesti ja riittävän ajoissa saamenkielisten palveluiden asianmukaiseksi turvaamiseksi. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2020 suositellut[10], että Suomi selkeyttää tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa lakisääteisiä oikeuksia, jotka koskevat saamenkielisiä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja saamelaisten kotiseutualueella, ja määrittelee saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettivarat. Myös rotusyrjintäkomitea on vuonna 2013 suositellut[11], että Suomi tosiasiallisesti varmistaa saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden saamelaisille näiden kotiseutualueella. Myös yhdenvertaisuus ja tasa-arvolautakunta on ratkaisussaan[12] todennut, että vastuullisen viranomaisen on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin aktiivisesti ja riittävän ajoissa saamenkielisten palveluiden asianmukaiseksi turvaamiseksi.

Saamelaiskäräjien esitys <u>lain sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä uudeksi sisällöksi</u>:

> **8 § Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu**
> Lapin sote-maakunnalla on saamelaisten kotiseutualueella oltava riittävä osaaminen, toimintakyky, valmius ja henkilöstö saamen kielellä järjestettävien saamelaiskulttuurin mukaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseksi. Erityinen järjestämisvastuu saamelaisten kotiseutualueella otetaan käyttöön määrätyn siirtymäajan puitteissa.

4. Alkuperäiskansan kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudessa

Uudistuksen lakiesityksiin olisi sisällytettävä hyvinvointialueen ohjaukseen liittyviä velvoitteita, joiden avulla varmistetaan kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä. Saamelaiskäräjien näkökulmasta kielellisten oikeuksien säilyttäminen nykyisellä tasolla ei vastaa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista. Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu on lausunut[13], että lakimuutoksilla tulee ohjata saamenkielisten palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden paranemiseen. Valtuutetun mukaan selkeä saamenkielisten palveluiden järjestämisvastuu ohjaisi viranomaistoimintaa ja resurssien kehitystä kielelliset oikeudet paremmin turvaavaan suuntana.

---

[9] 29.11.2018, Dno. YVTltk 552/2018.
[10] CM/ResCMN/2020/1.
[11] CERD/C/FIN/CO/20-22
[12] 29.11.2018, YVTlkt 552/2018
[13] Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen 8.2.2021.

Saamenkielisyys ei ole yksistään riittävä kriteeri saamelaisväestön laadukkaille ja vaikuttaville palveluille, vaan niiden tulee olla myös kulttuuriin mukautettuja. Saamelaiskäräjien mukaan saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen määräytymisperusteina tulee olla palvelujen tosiasialliset toteutumisedellytykset. Erityisesti alkuperäiskansojen kohdalla luottamus ja kokemukset siitä, että palvelu toteutetaan syrjimättömästi ja asiakkaiden kulttuuriset tarpeet huomioiden, vaikuttavat palvelujen hyväksyttävyyteen ja palvelujen käyttöhalukkuuteen.[14] Ne voivat myös vaikuttaa osaltaan siihen, ettei palveluihin hakeuduta ja sitä kautta sosiaali- ja terveyserojen kasvamiseen suhteessa pääväestöön. Äidinkielen ohella asiakkaan kulttuurisen turvallisuuden kokemus hoitotapahtumassa ovat tärkeitä kriteereitä. Kyse on sekä hoitoon hakeutumisesta että siihen sitoutumisesta. Asiakkaan kokema turvallisuus voi olla palvelun laadun ja vaikuttavuuden kannalta merkityksellinen seikka.[15]

Saamen kielilain tosiasiallista toteutuminen on varmistettava riittävällä rahoituksella, siten että määrärahat riittävät asiakirjojen kääntämiseen, tulkkaukseen, tiedottamiseen, ICT-ratkaisuihin ja henkilöstön koulutuksiin olisi tarpeen mukaisesti rahoitusta.

Saamelaiskäräjien esitys lain sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä uudeksi sisällöksi:

> **4 § Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus**
> Sosiaali- ja terveyspalveluja toteutettaessa on edistettävä kielellistä ja kulttuurista saavutettavuutta.
>
> **5 § Palvelun kieli**
> Saamelaisten kotiseutualueella sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä sekä suomeksi että saameksi.

Saamelaiskäräjien esitys saamen kielilain uudeksi sisällöksi:

> **8 § Viranomaisten tiedottaminen**
> Viranomaisten tiedottaminen pitää sisällään myös yleisen tietoverkossa tapahtuvan saamenkielisen tiedottamisen.

---

[14] Abbot, Patrick & Chase, Duane M. 2008: Culture and Substance Abuse: Impact of Culture Affects Approach to Treatment. Psychiatric Times 1, 43-46.
Daerga, Laila 2017: Att leva i två världar: hälsoaspekter bland renskötande samer. Umeå: Umeå universitet
Edin-Liljegren, Anette & Sahlen, Klas-Göran & Jacobsson, Lars & Daerga, Laila 2016: Reindeer-herding Sami experiences of seeking care in the mainstream society, Int Journal of Circumpolar Health, ISSN 1239-9736, E-ISSN 2242-3982, Vol. 75, no 33200
Heikkilä, Lydia 2015: Meahcceterapiija – Mettäterapia, Sosiaalisesti kuntouttavaa pienryhmätoimintaa saamelaisista lähtökohdista. Teoksessa: Väyrynen & Kostamo-Pääkkö & Ojaniemi (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. United Press Global. 263-280.
Ware, Vicky-Ann 2013: Improving the Accessibility of Health Services in Urban and Regional Settings for Indigenous People. Resource sheet no. 27 produced for the Closing the Gap Clearinghouse. Canberra: Australian Institute of Health and Welfare. http://hdl.handle.net/10536/DRO/DU:30069870
Weaver, Hilary N 1999: Indigenous People and the Social Work Profession: Defining Culturally Competent Services. Social Work, 44: 3, 217–225.

[15] Brascoupé, Simon & Waters, Catherine 2009: Cultural Safety: Exploring the Applicability of the Concept of Cultural Safety to Aboriginal Health and Community Wellness. International Journal of Indigenous Health, Vol 5:2, 6-41;
Papps, Elaine & Ramsden, Irihapeti 1996: Cultural Safety in Nursing: The New Zealand Experience. International Journal for Quality in Health Care 8:5, 491–497; Saha, Somnath & Beach, Mary Catherine & Cooper Lisa A. 2008: Patient Centeredness, Cultural Competence and Healthcare Quality. J Natl Med Assoc., 100:11, 1275–1285;
Weaver, Hilary N 1999: Indigenous People and the Social Work Profession: Defining Culturally Competent Services. Social Work, 44: 3, 217–225

12 §:n oikeus käyttää saamen kieltä viranomaisissa
Saamelaisella on saamelaisten kotiseutualueella oikeus käyttää viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä ja oikeus saada julkisia palveluja saamen kielellä.
Sama oikeus on saamelaisella saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolellakin valtion viranomaisissa silloin, kun nämä muutoksenhakuviranomaisina käsittelevät kotiseutualueen viranomaisessa vireille tulleita asioita.

31 § Valtion taloudellinen vastuu
Saamen kielilain 31 §:n mukaisiin kustannuksiin varattua määrärahaa korotetaan vastaamaan todellisia tarpeita. Rahoitusmekanismia olisi luontevaa kehittää malliin, jossa viranomaisia kannustetaan nykyistä tehokkaammin toteuttamaan saamen kielilakia.

Saamelaiskäräjien esitys pelastustoimen järjestämislain uudeksi sisällöksi:

4§ Järjestämisvastuu pelastustoimessa
Pelastustoimen hoitaessa ensihoito- ja ensivastetehtäviä edistetään edelleen suunnitelmallista rajaseutuyhteistyötä pyrkien poistamaan sitä haittaavia esteitä.
Pelastustoimen hoitaessa ensihoito- ja ensivastetehtäviä turvataan saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet.
Saamelaisten kotiseutualueella toimivan pelastustoimen hoitaessa ensihoito- ja ensivastetehtäviä, henkilöstö osallistuu erityisosaamista kehittävään ja ylläpitävään koulutukseen saamen kieltä ja kulttuuria koskevissa koulutuksissa.

5. Erillisen rahoitusmekanismin luominen saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluille

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden tosiasialliseksi toteutumiseksi tulee varmistaa riittävä rahoitus.

Saamelaisten sote-palvelujen huomioiminen valtion rahoituksen lisäosassa Lapin sote-maakunnalle (saamenkielisyyslisä §2 ja §20) on tärkeä parannus aiemman sote-uudistuksen valmistelun lähtökohtiin nähden. Valtionosuuden lisäosan yleiskatteellisuus ei kuitenkaan lähtökohtaisesti turvaa sitä, että riittävät ja laadukkaat saamenkieliset sekä kulttuurinmukaiset palvelut toteutuvat tosiasiallisesti. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamelaisuuden perusteella saama, yleiskatteellinen, valtionosuuden lisäosa, ei ole osoittautunut tässä suhteessa toimivaksi malliksi, joka kannustaisi kuntia järjestämään riittävät saamenkieliset palvelut. Osoituksena tästä on se, että saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia palveluja on nykyisellään heikosti saatavilla.[16]

[16] Hallituksen kertomus kielilain soveltamisesta 2017, Hallituksen julkaisusarja 8/2017. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki; Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 39. Helsinki; Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Pohjola, Anneli 2013: Buorre eallin. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino; Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Miettunen, Tuuli 2019: Buorre eallin gávpogis. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 68. Tampere: PunaMusta oy; Lehtola, Riitta & Ruotsala, Pia 2016: Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus: Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö.
https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPEselvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f

Tutkimustulosten mukaan eksplisiittinen lainsäädännöllinen velvoite ja/tai kohdennettu rahoitus edesauttavat saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuutta (Vrt. varhaiskasvatus, perusopetus)[17].

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen määräytymisperusteina tulee olla palvelujen tosiasialliset kustannukset ja toteutumisedellytykset. Mikäli jonkinlaista henkilömäärän mukaista kerrointa rahoituksen määräytymisperusteena tullaan käyttämään, tulee se Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan suhteuttaa alueen saamelaisväestön määrään, ei saamenkielisten määrään väestötietojärjestelmässä. Saamenkielisten määrää väestötietojärjestelmässä ei voida pitää kattavana tietona[18]. Väestötietojärjestelmässä on 1969 Suomessa asuvalla henkilöllä merkittynä äidinkieli saamen kieleksi. Tämä on vain murto-osa saamelaisväestöstä, kun verrataan siihen, että Saamelaiskäräjien tilastojen mukaan Suomessa asuu 10 087 saamelaista[19]. Näiden tietojen valossa on merkittävä riski siihen, että rahoituslaki ohjaa rahoituksen riittämättömälle perustalle.

Laskennallisten kustannusten määräytyminen

Hyvinvointialueiden rahoitus, mukaan lukien valtionosuuden lisäosat (2§), perustuvat esityksen mukaan laskennallisiin kustannuksiin. Laskennallisista palvelutarpeen mukaisista perushinnoista on tarkoitus säätää vuosittain asetuksella. Valtionosuuden määräytymisperusteina ovat perushinnan ohella terveydenhuollon palvelutarvekerroin sote-maakunnalle ja asukasmäärä. Saamenkielisyyslisä esitetään laskettavaksi Digi- ja Väestötietoviraston ylläpitämään väestötietojärjestelmään merkityn Lapin maakunnan alueen saamenkielisten asukkaiden lukumäärän ja saamenkielisyyden perushinnan mukaan. Saamenkielisten palvelutarpeiden perushinnan määrittelemiseksi käytettäviä tietoja ei ole esitetty yksityiskohtaisesti (§20). Tämän vuoksi on vaikea päätellä, millaiseen ymmärrykseen olosuhteista ja saamenkielisten sekä kulttuurinmukaisten palvelujen järjestämisen erityistarpeista ja kustannuksista esitys perustuu. Saamelaisten palvelujen tarvetta, saatavuutta ja palvelutyytyväisyyttä on tutkittu erillisissä tutkimuksissa, mutta systemaattisesti karttuvaa tietovarantoa saamelaisväestön palvelutuotannosta, -käytöstä ja kustannuksista ei ole saatavilla. Esitetyn laskentakaavan perusteella ei saada luotettavaa kuvaa siitä, riittääkö rahoitus tosiasiallisten saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen järjestämiseen. Valtionosuuden lisäosan laskentaperusteita ja seurantaindikaattoreita tulee kehittää, niin että ne huomioivat saamelaisten palvelutarpeet.

Laskentakaavan muotoilun ja sitä kautta rahoituksen määräytymisen ja kohdentumisen tulee perustua saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen riittävyyden ja saatavuuden turvaamiseen. Saamelaisten palvelutarpeiden erityispiirteistä tulee hankkia kattavaa tietoa, niin, että sitä voidaan jatkossa käyttää perusteena määriteltäessä saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen turvaamisen kustannuksia.

Rahoituksen kattavuus

---

[17] Heikkilä ym. 2013, ks. edellä

[18] Hallituksen kertomus kielilain soveltamisesta 2017.

[19] Äidinkielen merkintää saamen kielen osalta ei ole väestörekisterin kirjauskäytännössä tapahtuneiden muutosten vuoksi päivitetty systemaattisesti vuosina 1970–1992. Henkilötietojen rekisteröinnissä äidinkielen vaihtoehtoina olivat suomen ja ruotsin kieli. Saamen (vrt. lapin) kielen merkintä edellytti erillishakemusta. Puutteellisen informaation ja monimutkaisen menettelytavan vuoksi, kaikki saamelaiset eivät ole sitä hakeneet. Lisäksi mahdollisuus ilmoittaa vain yksi äidinkieli rajaa henkilön valintoja. Aiempina vuosikymmeninä toteutettujen suomalaistamistoimenpiteiden takia, jotka ilmenivät mm. koulu- ja asuntolalaitoksen yksikielistämisenä ja saamen kielen arvostuksen puutteena, merkittävä osa saamelaisväestöstä ei ole voinut oppia lukemaan ja kirjoittamaan saamea koulussa tai siirtää saamen kieltä lapsilleen.

Saamenkielisten ja kulttuuristen toimien kustannukset tulee huomioida myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rahoitusosuudessa.

Pelastustoimen siirtyessä hyvinvointialueen alaisuuteen tulee saamen kielilaki koskemaan myös sitä. Tästä syntyviä kustannuksia ei ole kuitenkaan huomioitu pelastustoimen laskennallisissa kustannuksissa lainkaan. On ilmeistä, että muutos tulee edellyttämään kielitaitoisen henkilöstön tarvetta, koulutusta, käännöstarpeita ym. On välttämättömänä, että pelastuslaitoksen rahoituksen määräytymisperusteisiin lisätään Lapin hyvinvointialueelle kohdennettu rahoitus saamenkielilain mukaisten velvoitteiden täyttämiseksi.

Rahoituksen kattavuudessa ja riittävyydessä on huomioitava, että saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen järjestämisvastuu siirtyminen Lapin hyvinvointialueelle aiheuttaa myös uusia hallinnointi-, koordinointi- ja tiedontuotantokuluja sekä kehittämiskustannuksia. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sote-palvelujen tuotantoa, kustannuksia ja tarvetta ei seurata nykyisellään systemaattisesti kuntien taholta. Tämän vuoksi tarvitaan kokonaan uusien, koordinoitujen toimintatapojen, tiedontuotannon ja tietojärjestelmien luomista. Tietojärjestelmiä ja tiedontuotantoa luodessa tulee turvata EU-tietosuojadirektiivin mukaiset erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat tietosuojajärjestelyt.

Saamelaisten itsehallinto

Tiedontuotannon osaksi on luotava järjestelmä, joka mahdollistaa Saamelaiskäräjien toteutumisen saamelaisia koskevaan tiedontuotantoon.

Uudistuksen yhteydessä on tarpeen saattaa vuodesta 2002 lähtien toiminnassa ollut rahoitusmekanismi (saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi mom. 33.60.36) lainsäädäntöön pohjautuvaksi. Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi on nykyisessä tilanteessa ainoa ja todennetusti toimiva rahoitusmekanismi, joka varmistaa erityisesti saamenkielisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen sosiaali- ja terveydenhuollossa, ja on tästä syystä erityisen merkittävä osa peruspalvelujärjestelmää. Rahoitusmekanismi on poikkeus kuntien valtionosuusjärjestelmän yleisistä periaatteista, joiden mukaan myönnetty valtionrahoitus ei ole käyttötarkoitussidonnaista. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta erityinen valtionavustus on kuitenkin perusteltu, koska se on tarpeen perustuslaissa mainitun saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Saamelaiskäräjien esitys <u>lain hyvinvointialueen rahoituksesta uudeksi sisällöksi</u>:

2 § Määritelmät
Mikäli henkilömäärään perustuvaa määräytymiskriteeriä käytetään saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen rahoituksen laskennallisena perusteena saamenkielisyyslisä -kategoria tulee korvata saamelaisuuslisä -sanalla, jolloin se ei viittaa äidinkieleen väestötietojärjestelmässä, vaan saamelaisväestön määrään alueella.

3 § Valtion rahoitus hyvinvointialueille
Saamenkielisyyslisä muutetaan muotoon: saamelaisuuslisä, kuten se oli lainvalmistelun alkuvaiheessa. Määräytymistekijän painoa ei voida määrittää riittävän eksaktisti, koska sitä koskeva tieto puuttuu. Rahoitus tulee määräytyä suhteessa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen järjestämisen tosiasiallisiin kustannuksiin.

15 § Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin
Saamelaisväestön osalta hyte-kerroin joudutaan määrittelemään erikseen sovittavin tavoin. Asetuksessa on turvattava, että indikaattorit ovat riittävän edustavia ja ottavat huomioon eri väestöryhmien aseman ja erityistarpeet.

20 § Saamenkielisyyslisä
Saamenkielisyyslisä muutetaan muotoon: saamelaisuuslisä, kuten se oli lainvalmistelun alkuvaiheessa.
Lisäosan määräytymisperusteena tulee olla saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen tosiasialliset kustannukset.

Lisäosan määräytymistä varten tulee luoda yhtenäinen tietoperusta saamelaisväestön terveyden ja hyvinvoinnin sekä palvelutarpeiden ja saatavuuden seurannaksi. THL:n tiedontuotannon osaksi on luotava järjestelmä, joka mahdollistaa Saamelaiskäräjien oikeuksien ja osallistumismahdollisuuksien toteutumisen saamelaisia koskevaan tiedontuotantoon.

21 § Pelastustoimen laskennallisten kustannusten perusteet
Asukaskohtaisessa perushinnassa tule huomioida Lapin hyvinvointialueen osalta myös kieliolosuhteet, pitkät etäisyydet, harva asutus ja rajat ylittävän ensihoito- ja pelastustoiminnan yhteistyön edellytykset.

§ Lisätään säännös: Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittäminen
Rahoituslakiin tulisi lisätä säännös rahoituksesta, liittyen niiden tehtävään saamenkielisten palvelujen kehittämistä.

§ Lisätään säännös: Saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia sosiaali- ja terveyspalveluja rahoitetaan Saamelaiskäräjien myöntämällä valtionavustuksella saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi mom. 33.60.36
Valtionavustus säilytetään sosiaali- ja terveysministeriön pääluokassa ja, Saamelaiskäräjät määritellään valtionavustuksen hallinnoimisessa valtionapuviranomaiseksi. Valtionavustus on merkittävä mekanismi, jolla Saamelaiskäräjien itsehallintoa toteutetaan nykyisellään.

6. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittäminen ja tiedontuotanto

Saamelaisten sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistoiminta tulisi tapahtua saamelaisen yhteiskunnan kielen ja kulttuurin edellyttämistä lähtökohdista, jotta prosessissa tunnistettaisiin saamelaisväestön tarpeet perustuslain 17.3 § mukaisesti. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen tarvittavista toimenpiteistä tulee neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa.

Strategisen, tiedolla johtamisen edellytyksenä on vertailukelpoisen, ajantasaisen, systemaattisesti kerätyn ja relevantin tiedon saatavuus. Saamelaisväestön osalta tällaista tietoa on vain rajallisesti saatavilla ja monilta osa-alueilta se puutuu kokonaan. Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaisväestön terveyttä ja hyvinvointia koskevaan tiedontuotantoon luodaan selkeät rakenteet, joissa toteutuu EU:n

tietossuojadirektiivien mukaiset, erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat vaatimukset sekä saamelaisten perustuslain mukaiset oikeudet kansaansa koskevaan tiedontuotantoon.

Nykyisellään saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittäminen on Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Poske) valtakunnallinen erityistehtävä, johon on kohdennettu rahoitus. Tämän erityistehtävän henkilöresursointi ja rahoitus tulee saattaa tehtävien laajuuden ja vaativuuden tasolle sekä säilyttää rahoituksen kohdennettavuus. Posken saamelaisyksikö on toiminut sopimuksellisena organisaationa Saamelaiskäräjien hallinnollisessa alaisuudessa. Tämä järjestely on mahdollistanut saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ja vaikutusmahdollisuuksien toteuttamisen kehittämistoiminnassa. Saamelaisten palvelujen kehittäminen tulee turvata tämänkaltaisin järjestelyin myös jatkossa, mikäli kehittäminen tullaan siirtämään hyvinvointialueen yhteyteen.

Saamelaiskäräjien esitys lain sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä uudeksi sisällöksi:

31 § Sosiaali- ja terveysministeriön vuosittainen selvitys
Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen tarvittavista toimenpiteistä tulee neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa.
Saamelaisväestön terveyttä ja hyvinvointia koskevaa tiedontuotantoa varten luodaan selkeät rakenteet, joissa toteutuu EU:n tietossuojadirektiivien mukaiset, erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat vaatimukset sekä saamelaisten perustuslain mukaiset oikeudet kansaansa koskevaan tiedontuotantoon.

32 § Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistoiminta sote-maakunnassa

Lapin hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittämisestä yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.
Sote-alan kehittämistoimintaa ei tulisi siirtää yleiskatteellisen rahoituksen piiriin, vaan se tulisi säilyttää erillisenä momenttina varmistaen riippumattoman kehittämistoiminnan edellytykset.

Tuomas Aslak Juuso
Puheenjohtaja

Anne Länsman-Magga
sosiaali- ja terveyssihteeri

Liite 1 Suomen ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä saamat suositukset koskien saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluita

Liite 1 Suomen ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä saamat suositukset koskien saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluita

YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965), (SopS 37/1970)

Rotusyrjintäkomitea on antanut vuonna 2017 suosituksensa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (CERD/C/FIN/CO/23) soveltamisesta Suomessa. Komitea kiinnittää huomiota siihen, että saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja on edelleen saatavilla liian vähän, vaikka Suomi on pyrkinyt vahvistamaan saamen kielten ja kulttuurin osaamista sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön keskuudessa. Komitea kannustaa Suomea jatkamaan pyrkimyksiä saamen kielten elvyttämiseksi myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Komitea suosittelee myös, että valtio varmistaa terveys- ja mielenterveyspalvelujen sekä sosiaalipalvelujen tarjonnan saamen kielellä.

Rotusyrjintäkomitea on antanut vuonna 2013 suosituksensa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (CERD/C/FIN/CO/20–22) soveltamisesta Suomessa. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tosiasiallisesti varmistaa saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden saamelaisille näiden kotiseutualueella. Lisäksi komitea suosittelee, että sopimusvaltio jouduttaa opetus- ja kulttuuriministeriön ehdottaman saamen kielen edistämiseksi ja suojelemiseksi tarkoitetun elvytysohjelman toteuttamista, myös sosiaali- ja terveyspalveluissa.

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 59/1991, 60/1991)

Lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2011 suosituksensa Lasten oikeuksien yleissopimuksen (CRC/C/FIN/CO/4) soveltamisessa. Komitea on esittänyt huolenaiheensa mm. siitä, että saamelaislapset eivät saa saamen kielillä terveydenhuoltopalveluja mukaan lukien mielenterveyspalveluja eivätkä terapiaa ja psykiatrista hoitoa. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio seuraa ja arvioi saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa; varmistaa, että mm. saamelaislapsilla, myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvilla saamelaislapsilla, on oikeus kulttuurisensitiivisiin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin omalla kielellään; ottaa huomioon komitean yleisen huomautuksen no. 11 (2009) alkuperäiskansojen lapsista ja heidän yleissopimuksensa mukaisista oikeuksistaan (CRC/C/GC/11).

YK:n kaikkinaisten naisten syrjinnän poistamista käsittelevä yleissopimus (SopS 67/1986)

Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea on antanut vuonna 2014 suosituksensa kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista käsittelevän yleissopimuksen (CEDAW/CFIN/CO/7) soveltamisesta Suomessa. Komitea panee merkille, että äitiysneuvolat, sairaalat, päiväkodit ja oppilaitokset tarjoavat palveluja vain harvoin saamen kielillä. Lisäksi komitea on huolestunut siitä, ettei Pohjois-Suomessa ole turvakoteja perheväkivaltaa kokeneille saamelaisnaisille. Komitea suosittelee, että osapuoli ryhtyy toimenpiteisiin varmistaakseen, että saamelaisnaisille tarjotaan asianmukaisia sosiaali- ja terveyspalveluja, mukaan lukien äitiyshuolto ja varmistaa, että kotiväkivallan uhreina olevilla saamelaisnaisilla on pääsy turvakoteihin ja palveluihin, jotka vastaavat heidän tarpeitaan.

Euroopan neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva yleissopimus (SopS 23/1998)

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut vuonna 2018 suosituksensa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan (CM/RecChL/2018/5) soveltamisesta Suomessa. Ministerikomitea suosittelee, että Suomi kiireellisesti ryhtyy lisätoimiin varmistaakseen saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saavutettavuutta.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut vuonna 2012 suosituksensa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan (RecChL/2012/2) soveltamisesta Suomessa. Ministerikomitea on kiinnittänyt huomiota saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen puutteisiin ja suosittelemalla viranomaisia toteuttamaan lisätoimia saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden varmistamiseksi. Samoin Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova ministerikomitea on esittänyt huolenaiheensa erityisesti pienempien saamen kielten eli inarin- ja koltansaamen kokonaistilanteesta. Ministerikomitea on jo aikaisemmin kiinnittänyt huomiota saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuteen ja suositellut Suomelle toteuttamaan lisätoimia saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saamiseksi (RecCHL /2007/7; RecChl/2004/6; RecChL/2001/3).

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1–2/1998)

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2020 (CM/ResCMN/2020/1) antanut suosituksensa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan yleissopimuksen soveltamisesta. Ministerikomitea suosittelee välittömiksi toimiksi, että Suomi vahvistaa merkittävästi Saamelaiskäräjien oikeuksia osallistua lainsäädäntöön ja käytäntöön mm. antamalla Saamelaiskäräjille tarvittavat resurssit ja tarjoamalla asianomaisille virkamiehille kansallisella ja paikallisella tasolla koulutusta ”neuvotteluvelvoitteesta” asianmukaisesta täytäntöönpanosta. Komitea suosittelee myös, että selkeytetään tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa lakisääteisiä oikeuksia, jotka koskevat saamenkielisiä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja saamelaisten kotiseutualueella, ja määritellään saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettivarat. Lisäksi viranomaisten olisi arvioitava saamenkielisten palvelujen tarve, ja tarvittaessa harkittava tiettyjen saamenkielisten palvelujen tarjoamisen tukemista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2017 antanut suosituksena kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan yleissopimuksen (CM/ResCMN/2017/1) soveltamisesta. Ministerikomitea suosittelee välittömiksi toimiksi mm. vahvistaa saamen kielten osaamista. Komitea suosittelee myös että, tehostetaan pyrkimyksiä varmistaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on asianmukaisesti saatavilla jokaisen ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin ja saamen kielillä, ja että hallinnon uudistusten yhteydessä taataan vähemmistöihin kuuluvien kielelliset oikeudet.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2012 antanut suosituksena kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan yleissopimuksen (CM/ResCMN/2012/3) soveltamisesta. Huolenaiheenaan ministerikomitea mainitsee mm., että saamen kielilain täytäntöönpano on edelleen vakavasti puutteellista, koska liian harvojen virkamiesten kielitaito riittää takaamaan saamelaisten kotiseutualueella asuville saamenkielisille mahdollisuuden käyttää äidinkieltään asioidessaan paikallishallinnon viranomaisten kanssa. Tämä seikka on erityisen huolestuttava tuomioistuinlaitoksen ja terveyspalvelujen osalta. Erityisen vakava on pienimpien saamen kielten eli koltansaamen ja inarinsaamen kokonaistilanne. Ministerikomitea kehottaa sopimusosapuolta jatkamaan Saamelaiskäräjien kanssa neuvotellen määrätietoisia toimia, joilla pyritään riittävän

rahoituksen ja saamen kielten elvytysohjelman tehokkaan täytäntöönpanon avulla estämään saamen kieliä katoamasta julkisesta elämästä nykyistä enempää. Ministerikomitea suosittelee lisäksi, että sopimusosapuolen tulisi investoitava asianmukaisiin koulutusohjelmiin, joilla varmistetaan, että saamelaiset saavat nykyistä paremmin saamenkielisiä julkisia palveluja.

Ministerikomitea suositteli vuonna 2007 Suomen viranomaisia puuttumaan niihin puutteisiin, joita esiintyy uusien kielilakien täytäntöönpanossa ruotsin ja saamen kielien osalta (ResCMN (2007)1.